

УДК 316.346.32-053.6:[323.2:316.325](043.2)

DOI: 10.34132/pard2021.13.05

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Костєва Т. Б. канд. пед. наук, доцент, Інститут державного управління, Чорноморський національний університет імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

У статті розглядаються найбільш перспективні напрями залучення молоді до процесу становлення громадянського суспільства з врахуванням важливості розгортання євроінтеграційної стратегії в Україні. Обґрунтовується особлива роль дослідження соціальних Інтернет-мереж та необхідності формування системи громадянської освіти як провідних завдань забезпечення реальної участі молоді у розвитку вітчизняного громадянського суспільства.

Підкреслено, що саме молодь виступає нині чільним творцем глобального «мережевого суспільства, найбільш потужним системоутворюючим ресурсом якого стають соціальні інтернет-мережі, що виконують декілька важливих соціальних функцій, зокрема обслуговування громадських інтересів і потреб та формування громадської думки.

Доведено, що українська молодь може стати впливовим актором громадянського суспільства за умов подолання імітаційних ініціатив і практик громадянської активності, формування почуття політичної відповідальності на індивідуальному і груповому рівнях як засади утвердження «зрілого» громадянського суспільства.

Ключові слова: молодь, громадянське суспільство, євроінтеграція, громадянська освіта, молодіжні організації, механізми розвитку.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зважаючи на те, що в нинішніх умовах без становлення громадянського суспільства неможливо уявити демократичний поступ у будь-якій сучасній країні, в тому числі, звичайно і в Україні, стає зрозумілою важливість окрім розбудови необхідних інститутів громадянського суспільства, ще й формування в суспільній свідомості переконаності в необхідності створення відповідного суспільного ладу, виховання у громадян почуття відповідальності за свою країну, готовності взяти активну участь у побудові громадянського суспільства.

Ситуація, яка нині склалася в країні, показує, що держава, політичні партії, громадськість у цілому мають докласти максимум зусиль для спрямування суспільної свідомості в русло необхідності розбудови громадянського суспільства. Роботу необхідно проводити, звичайно з усіма верствами населення. Проте найбільшої уваги заслуговує молоде покоління, від якого значною мірою залежить як сучасне, так і майбутнє країни [17, с. 124-125].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окрему групу робіт становлять монографічні праці вітчизняних науковців В. Буряка та О. Івченка, а також дослідження американських вчених Д. Еберлі та М. Кеннеді, присвячені розгляду феномену громадянського суспільства й перспектив його розвитку у найближчі роки під впливом факторів інформаційної революції. У роботах вітчизняних вчених А. Варягіної та Н. Ісхакової висвітлюються актуальні питання проявів громадянської активності української молоді. У науковій статті Б. Вахули й авторефераті дисертаційного дослідження Ю. Карпець досліджуються механізми протестної мобілізації та політичного впливу в українському суспільстві.

Методологічною основою дослідження стали праці П. Бурдье, М. Вебера, Е. Гіденса, Т. Парсонса, Н. Смелзера, П. Сорокіна, Дж. Хоманса та ін. Український та світовий досвід формування і реалізації державної молодіжної політики відображений у значній кількості публікацій. Це праці таких науковців: Д. Андрєєвої, О. Балакіревої, В. Барабаша, Є. Бородіна, М. Головатого, В. Головенька, Л. Кривачука, Ю. Криворучка, В. Куйбіди, О. Лазора, Я. Немирівського, М. Перепелиці, О. Старинця, С. Толстоухової та ін

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є висвітлення найбільш перспективних напрямів залучення молоді до процесу становлення громадянського суспільства із врахуванням важливості розгортання євроінтеграційної стратегії в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рада Європи, проводячи міжнародні дослідження, поглиблюючи та розвиваючи поняття компетентностей, пропонує перелік ключових компетентностей, якими мають володіти молоді європейці, серед яких політичні та соціальні компетентності, пов'язані з життям у багатокультурному суспільстві та здатність вчитися протягом життя. Саме тому в умовах сучасних процесів глобалізації та євроінтеграції України актуалізується потреба у громадянах, які будуть соціально активними, компетентними фахівцями, з особистими (ініціативність, відповідальність, громадянська активність, управлінська компетентність, чесність, відкритість, цілеспрямованість, самоорганізованість, прагнення до самовдосконалення і саморозвитку та ін.) та лідерськими якостями.

Дуже часто можна зустріти в Україні таку усталену думку щодо поняття громадянської активності уособлюється з образом людини, що постійно протестує чи чимось незадоволена. Насамперед, варто зазначити, що така позиція прийнята через рідкісний прояв громадянської активності в цілому, адже такі люди завжди виділяються серед загального натовпу, вони рідко, коли мовчать, якщо не погоджуються з тією чи іншою позицією. Така категорія людей завжди в центрі уваги, адже вона є небайдужими членом суспільства, і фактично, саме вона й провокує зміни чи зупинку анти розвитку в різних сферах життя суспільства.

У порівнянні з іншими країнами, українське суспільство є досить пасивним у визначенні своєї громадянської позиції та прийнятті активних рішень чи дій, що стосуються блага суспільства (людини) чи окремої громади в цілому. Саме тому, та меншість, яка може назвати себе активними громадянами своєї країни часто не сприймається більшістю, або сприймається негативно, адже порушують загальний «спокій».

Організація об'єднаних націй (ООН) оприлюднила доповідь, складену Робочою групою ООН з питань молоді, під назвою «Стан молоді в Україні». Звіт представляє огляд стану молоді в Україні, перешкод, з якими вона стикається, та рекомендацій у сферах охорони здоров'я та добробуту, освіти, зайнятості, волонтерства, молодіжних питань щодо збройного конфлікту, а також питань участі в громадському та політичному житті. Лише третина української молоді вважає, що влада адекватно підтримує молодь та їхню участь у громадському чи політичному житті. Однак більше 50 % молоді мають ідеї щодо того, як розвивати свої громади, а також готові брати участь у формуванні молодіжної політики у своїй країні. Отримані результати свідчать про те, що українській молоді може бракувати знань та підтримки з боку уряду, але, тим не менш, вона надзвичайно зацікавлена в участі у політичному житті. Ці показники значно вищі за відсотки участі у відповідних питаннях для дорослого населення України.

Згідно з даними Загальнонаціонального опитування щодо громадського залучення від програми, проведеної у січні 2020 року, 61-79 % українського суспільства (включаючи дорослих) зазначили, що не брали участі і не зацікавлені брати участь у громадських активностях на місцевому та регіональному рівнях. І підтримка цього інтересу та залучення молоді у момент їхнього перетворення з підлітків на молодих дорослих будуть ключовими для організацій громадянського суспільства. У звіті ООН також детально викладені деякі важливі висновки з цього приводу, що стосуються відносин між молоддю та організаціями громадянського суспільства [2].

Наприклад, рівень участі в молодіжних громадських організаціях наразі залишається нижчим відносно рівнів неформальної участі в громадській діяльності, що частково пояснюється відсутністю наявної інформації. Згідно з доповіддю «Стан молоді в Україні», приблизно третина молоді не знала про наявність молодіжних організацій громадянського суспільства та їх діяльність в Україні. А в державній молодіжній політиці було виявлено відсутність єдиного та всебічного підходу до залучення молоді до громадського та політичного життя; з методологічної точки зору, процес виявлення

проблем серед молоді вважається тимчасовим і досить залежним від міжнародної технічної допомоги. Українська молодь зазначила, що кілька факторів стримували їх від більшої зацікавленості щодо участі у громадському житті включно з браком часу, відчуттям, що їх зусилля ні на що не вплинуть та браком знань [8].

Однак, порівняно з даними опитування програми «Долучайся!», українська молодь трохи більш обізнана у діяльності громадянського суспільства. Респонденти (включаючи дорослих) заявили, що їм відомо про чотирнадцять різних видів громадських активностей: з оцінкою від 67 % (участь у мирних заходах на підтримку ідеї) до 39 % (участь в офіційних консультативних органах на місцевому та національному рівні), залежно від діяльності. Цікаво, що молодь вважається однією з найбільш дискримінованих груп в Україні.

Висновки за результатами Загальнонаціонального опитування програми «Долучайся!» посилюють висновок ООН про те, що українська молодь значною мірою відчуває відсутність підтримки уряду. Наприклад, наведені нижче результати демонструють, що 24 % респондентів опитування Програми «Долучайся!» вважають, що молодь зазнала порушень та обмежень своїх прав та свобод на підставі свого віку (як визначено Міністерством молоді та спорту України, «молодь» – це молоді люди у віці 14-34 років). Цей показник надзвичайно високий щодо інших груп. У результаті молодь посідає друге місце у рейтингу найбільш дискримінованих груп в країні, після «пенсіонерів» та перед «ТПО з Донбасу» та «жінками» (рис.1) [16].

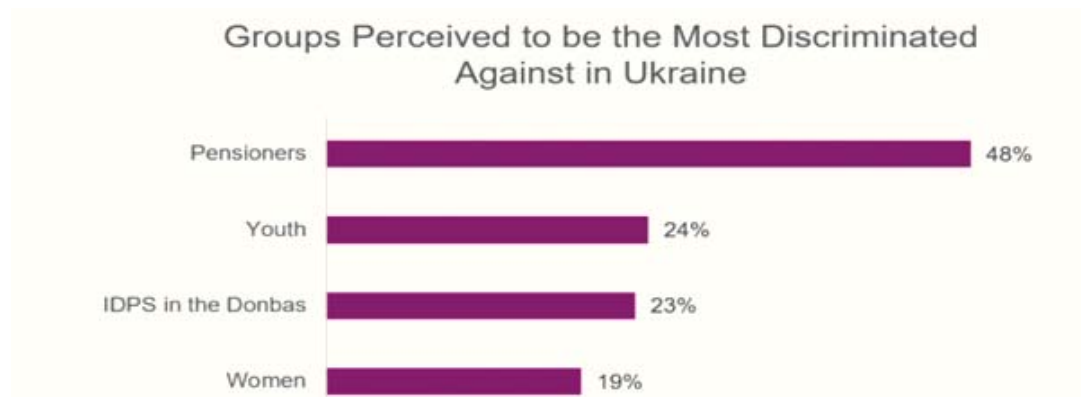

Рис. 1. Результати опитування щодо залученості молоді до розвитку суспільства (за аналітичними даними в рамках програми USAID)

Вивчення питання залученості молоді за різноманітними програмами дослідження, на наш погляд, є далекі від сучасних реалій української державності. По перше, основу таких реципієнтів складає молодь, яка вже у своєму житті є залученою до того чи іншого виду активізму у своєму регіоні чи країні в цілому, по друге, не визначають причини відсутності залученості молоді тих категорій, які зазначають, що є пасивними у питанні розбудові громадянського суспільства, і по третє, молодь країни це не лише та категорія, яка проживає у великих містах та знаходиться в центрі країни, молодь це категорія, яка охоплює всі куточки нашої держави, тому й пропорційність опитувань має бути відповідною. Таким чином, країні важко випрацьовувати дієві механізми для всієї категорії молодих людей, оскільки кожен регіон, місто чи село, україномовна область чи російськомовна область, частина країни з великою кількістю населеності молоді чи маленькою – потребують вивчення для спільних та загальних механізмів, що будуть доступними та дієвими на сі території України, й не тільки, й якісно і практично забезпечать можливість більшення патріотично налашованої активної молоді громадянського суспільства нового виміру.

Отже, вивчаючи теоретичний і практичний досвід щодо залученості молоді, як основного атрибут розвитку країни, визначаємо провідні три проблеми на сучасному етапі:

- Відсутність мотивації до залученості розбудови громадянського суспільства та розвитку активної патріотичності своєї країни. У даному контексті вагомим домислом є поняття «активної патріотичності», адже якщо запитати у пересічної молоді чи є вони патріотами своєї країни, то можна отримати значну частину позитивних відповідей. Але, якщо проаналізувати їх діяльність (якщо така присутня), то виявляється, що активних позицій та залученості до подій, часу, людей, які б були частиною громадянської активності – немає).

- Відсутність взаємодії органів влади з молодим поколінням. Відсутність прозорості влади, узурпація влади та неконтактність і допущеність молоді до всіх процесів управлінської діяльності – викликає не лише недовіру та небажання бути залученим до цієї сфери, але й спонукає до незалученості, адже влада позиціонує себе на всіх рівнях – як самостійний пан, який все вирішить за всіх.

- Низький рівень громадянської освіти. Перша та третя причина є тісно взаємопов'язані між собою, адже однією з мотивації молоді до громадянськості є громадянська освіта, яка сьогодні вкрай актуальна.

Характеризуючи вище зазначені провідні проблеми, слід детально розглянути головні механізми, що допоможуть їх викоринити та стати тим поштовхом, що допоможуть ще більшій частині молоді бути активним учасником та творцем громадянськості української держави.

Програмні завдання щодо залучення молоді до розбудови українського суспільства, створення умов для її громадянського зростання виділяємо наступні:

- активізація в молодіжному середовищі просвітницької діяльності з питань державного будівництва, державного управління, державної служби, обов'язки посадовців в органах місцевого самоврядування, поняття громадянського суспільства та неоцінену роль молоді у розбудові правової, демократичної держави;

- яскраві приклади активної громадянської позиції молоді у інших країнах світу, видатні постаті серед молоді, значення кожного активного кроку молоді до становлення фундаменту громадянськості;

- удосконалення системи добору талановитих молодих людей до вищих навчальних закладів, які готують фахівців для служби в органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування, і зарахування їх до кадрового резерву. Такий аспект має на меті показати приклад ефективних, активних фахівців державної служби, які йтимуть за європейськими стандартами та українськими високими цінностями, а не стати гвинтиком застарілої системи;

- забезпечення різноманітних активних форм навчальної діяльності щодо розвитку справжнього громадянина країни, які будуть доступними та безкоштовними для всіх, хто хоче стати учасником розбудови українського суспільства, але не знає з чого починати, не орієнтується в основних законодавчих, економічних, адміністративних напрямках. Яскравим прикладом таких форм навчання є Інститут Політичної освіти на Київщині, що створений справжніми

фахівцями та фінансується Фондом Конрада Аденауера. Фахівці різних профілів об'єдналися в одну спільну справу та невеличким конкурсом проводять щорічно набори на навчання від 3 днів до 3 тижнів навчання;

- збільшити кількість можливості стажування молоді в органах влади та місцевого самоврядування (можливість отримати більше інформації для мотивування включення розбудови українського суспільства), у тому числі з наступним наданням їй переваги під час проходження конкурсу на заміщення вакантних посад або їх зарахування до кадрового резерву;

- збільшення представництва молоді на службі в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, омолодження їх кадрового резерву;

- щодо молоді, яка є залученою до державної служби - зростання професійного рівня молодих державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, що сприятиме їх подальшому просуванню по службі.

Важливим чинником участі молоді в суспільному житті є молодіжний рух, який у сучасній Україні представлений як організованим рухом, так і неформальною молодіжною ініціативою, яка є своєрідною «молодіжною культурою», що включає в себе різноманітні напрями, течії та вияви активності молоді [17, с. 132]. Такі молодіжні утворення можуть стати сильною командою, групою, яких можна спрямовувати до замученості української державності, адже вони вже є командою і можуть стати прикладом для інших молодіжних рухів. Таким чином, спрямовуючи певний молодіжний рух на активізм у розвитку громадянського суспільства, ми показуємо, що громадянське суспільство це не одноманітна, певним чином направлена сукупність громадян, а що це молодь з різними ідеологіями, вподобаннями, стилями життя, але їх об'єднує активна позиція та прагнення змінити свою країну на краще, пишатися тим, що вони стали частиною такої розбудови.

Громадянська освіта є частиною політичної освіти, її основою є світогляд активного громадянства. За словами вітчизняної дослідниці Н. Ісхакової, «громадянська освіта спрямована на

формування у індивіда певних якостей громадянина. В основі громадянськості – почуття відповідальності, обов'язку, патріотизм (почуття солідарності, причетності до історичної долі своєї вітчизни та її народу), усвідомлення себе як повноцінного члена соціальної спільноти, громадянина своєї країни, зрілість політичної і правової свідомості, повага до прав і обов'язків» [1, с. 12].

У сучасній Україні необхідність і важливість громадянської освіти постає ще й тому, що саме серед молодих людей вітчизняними соціологами відмічається найвищий відсоток абсентеїзму. Відтак, становлення в нашій країні системи громадянської освіти, її поширення передусім серед молодого покоління сприятиме не тільки і не стільки формуванню культури громадянськості, але й трансформації всієї політичної системи України, набуттю нею нової якості. Адже не викликає сумнівів пряма кореляція: розвинена система громадянської освіти – сформована культура громадянськості – зріле й авторитетне громадянське суспільство – відкрита і демократична політична система. Таким чином, українська молодь може стати впливовим актором громадянського суспільства завдяки набуттю нею громадянської освіти та формуванню культури громадянськості [1].

Таким чином, з метою раціонального використання ресурсів щодо вирішення проблеми з громадянською освітою, варто передбачити концентрацію зусиль на пріоритетних напрямках:

Пріоритет 1. Громадянськість і патріотизм - здійснення заходів, спрямованих на утвердження патріотизму, громадянської свідомості й активної громадянської позиції молоді за наступними напрямками:

1. Напрямок: «Національно-патріотичне виховання». Мета: формування патріотичної свідомості молоді, утвердження українських народних традицій, усвідомлення національної своєрідності, залучення молоді до суспільно значущої діяльності, створення осередків національно-патріотичного виховання.

2. Напрямок: «Гідність і Толерантність». Мета: виховання у молоді почуття особистої та національної гідності, подолання комплексів меншовартості, формування шанобливого ставлення до переконань, культури, традицій інших.

3. Напрямок: «Молодь у злагоді з законом». Мета: профілактика правопорушень та негативних проявів серед молоді, підвищення рівня правових знань, правової культури та правової поведінки молоді.

4. Напрямок: «Охорона довкілля». Мета: формування у молоді бережливого ставлення до природного, соціального, культурного та предметно – побутового довкілля.

Пріоритет 2. Здоровий та безпечний спосіб життя – здійснення заходів, спрямованих на популяризацію серед молоді здорового та безпечного способу життя, який пропонуємо реалізовувати за наступними напрямками:

1. Напрямок: «У здоровому тілі – здоровий дух». Мета: створення умов для поліпшення здоров'я молоді, підвищення рівня фізичного і духовного здоров'я молоді шляхом впровадження системи фізичної культури та спорту, здорового і безпечного способу життя, розбудови спортивно-оздоровчих таборів для молоді.

2. Напрямок: «У гармонії з собою і світом». Мета: сприяння зміцненню психічного здоров'я молодих людей, формування внутрішньої культури їх взаємин в соціальному середовищі, популяризація серед молоді знань з безпеки життєдіяльності.

Пріоритет 3. Розвиток неформальної освіти – формування у процесі співпраці громадських об'єднань, органів державної влади та місцевого самоврядування цілісної системи неформальної освіти молоді, створення умов для розвитку і самореалізації особистості. Сутність неформальної освіти – набуття молодими людьми знань та навичок шляхом участі в громадській суспільно значущій діяльності. Провідні напрями означеного пріоритету визначаємо наступні:

Напрямок: «Молодіжний працівник». Мета: формування системи підготовки молоді до роботи в органах місцевого самоврядування, державної влади.

1. Напрямок: «Молодіжні центри». Мета: створення осередків формування й реалізації молодіжної політики.

2. Напрямок: «Підтримка творчих ініціатив молоді». Мета: створення умов для розвитку творчого потенціалу особистості,

підтримки інтелектуальної еліти та обдарованих дітей і молоді; залучення молоді до оволодіння культурними цінностями українського народу, сприяння розвитку професійної та самодіяльної художньої творчості, розвиток сучасної індустрії дозвілля для молоді.

3. Напрямок: «Молодіжний інформаційний та навчальний портали». Мета: інформаційне забезпечення молодіжної політики та комунікацій молоді.

4. Напрямок: «Підтримка інститутів громадянського суспільства». Мета: активізація молодіжного руху, фінансова підтримка соціально значущих проектів та програм інститутів громадянського суспільства.

Пріоритет 4. Зайнятість та розвиток підприємницької діяльності молоді – створення умов та здійснення заходів, спрямованих на забезпечення зайнятості та розвиток підприємницької діяльності молоді. Напрями реалізації:

1. Напрямок: «Профорієнтація». Мета – спрямування професійних інтересів молоді.

2. Напрямок: «Молодіжне підприємництво». Мета: сприяння розвитку молодіжного підприємництва, самозайнятості та ефективного просування молодих людей у підприємницькому середовищі.

3. Напрямок: «Волонтер». Мета: залучення молоді до суспільно значущої діяльності, способу неформальної освіти і вторинної зайнятості.

Пріоритет 5. «Міжнародне співробітництво» – здійснення заходів, спрямованих на інтеграцію молоді до світової та європейської молодіжної спільноти [12].

Вивчаючи деякі аспекти громадянськості молоді, спостерігаємо, що одна й та сама позиція може виконуватися різними шляхами, напрямами, і частина цих напрямів може не бути відповідною до законів, цінностей і т. д. Тому варто говорити ще й про культуру громадянськості української молоді.

Ідеальний алгоритм формування культури громадянськості української молоді має містити, на наш погляд, наступні складові.

По-перше, розрізнення соціальним актором (актором громадянського суспільства) на теоретично-концептуальному рівні та гармонійне поєднання на рівні залучення до громадянської діяльності політичної поведінки (political behavior), політичної діяльності (political action), політичної участі (political participation) та політичної активності (political action).

По-друге, формування у особи на основі здобутої громадянської освіти усвідомленої потреби в самоактуалізації в політиці.

По-третє, створення умов для реалізації реального соціального і політичного впливу індивідуальних та колективних акторів громадянського суспільства на державу, у тому числі завдяки використанню інтернетизованих соціальних мереж. Причому такий вплив, як відзначає українська дослідниця Ю. Карпець, має відповідати принципам універсальності, системності, динамічності, єдності психологічної та соціальної складової (тобто усвідомлення потреби на особистісному рівні та розуміння необхідності її реалізації на рівні соціально важливих дій а також двоєдності – розгортання політичного і соціального впливу як елементу політичного процесу у просторі і часі [6, с. 11]).

Кінцевим результатом формування культури громадянськості має постати «людина як агент взаємозалежності та опосередкування взаємодії громадянського суспільства і влади» (визначення вітчизняного науковця О. Івченка) [4, с. 131].

Згідно з опитуваннями, 65 % молодих людей не цікавляться політикою взагалі і лише 9,3 % молоді постійно стежать за політичним життям в Україні. За іншими даними, майже третина молоді говорить про відсутність інтересу до політичних процесів в державі. Разом з тим, майже чверть з тих, хто не слідкує за політичними процесами в країні, не роблять цього через нерозуміння політичних процесів загалом.

Отже, політична освіта є частиною громадянської освіти, тому варто політичні науки впроваджувати в освітній процес ще на рівні школи. Необхідність широкого впровадження політичної освіти серед молоді викликана незначним рівнем її участі у виборчих процесах та низьким рівнем політичної активності загалом. При

цьому політична освіта може бути впроваджена в рамках розвитку неформальної освіти і з залученням до цього процесу молодіжних громадських організацій, зокрема в молодіжних організацій / крил політичних партій. Разом з тим, такі освітні програми не мають підтримувати жодну з політичних сил або ідеологій, а лише давати загальні знання щодо політичного процесу та різних ідеологій.

Вагомим механізмом розвитку залученості молоді до громадянського суспільства мають бути громадські організації, заходи яких будуть не одноразові, а на постійні форми, регулюючи свій ступінь впливу на результати активності молоді. Фінансування громадських організацій в даному контексті є одним пріоритетним напрямом. Такі організації мають проводити навчання як теоретичні, так і в практичній формі, у вигляді дискусійних клубів, факультативів або дебатних клубів, тренінгів.

Для популяризації участі у політичному процесі пропонується також напрацювати законодавчу базу для діяльності молодіжних організацій політичного спрямування. Законодавство повинно включати визначення молодіжних політичних організацій, базу їх фінансування (що може забезпечуватись з Фонду для фінансування політичних партій або молодіжних громадських організацій) [11].

Політичні молодіжні організації також мають бути визнаними крилами політичних партій, та реєструватись відповідним чином та / або як окремі громадські організації. Крім того, законодавча база може передбачати квоту для молоді у партійних списках та створення при політичних партіях молодіжного дорадчого органу, що подає на розгляд партії законопроекти, які стосуються молодіжної сфери.

Важливим етапом на шляху підвищення рівня участі молоді, є офіційне визнання державою молодіжної роботи і професії «молодіжний працівник», а також визнання волонтерських годин. Молодіжна робота – це інструмент для особистісного розвитку, соціальної інтеграції та активної участі у громадянському суспільстві молодих людей. Вона об'єднує в собі всі види соціальної, культурної, освітньої або політичної діяльності, що проводиться разом з молоддю та самою молоддю [15].

Основна мета молодіжної роботи у цьому процесі полягає у створенні для молодих людей можливостей для того, щоб вони могли самостійно формувати власне майбутнє. Разом з тим, процес глибинного впровадження молодіжної роботи в Україні та її визнання не повинен бути зосередженим на розвитку чи прийнятті тільки однієї форми молодіжної роботи через те, що молодіжна робота в Україні часто реалізується на базі громадських молодіжних організацій, молодіжних центрів, благодійних організацій та фондів, соціальних служб та закладів освіти. Разом з тим, неурядові, некомерційні та волонтерські організації, на базі яких реалізують молодіжні проекти для молоді та із залученням молоді, мають бути залученими до процесу розробки та впровадження молодіжної роботи. Фінансова база для організації та розвитку молодіжної роботи має бути надана державою.

Не менш важливим для розвитку молоді та молодіжної участі є волонтерська діяльність. Волонтерство відіграє важливу роль у розширенні прав і можливостей окремих осіб, у сприянні активній громадянській позиції та у створенні інклюзивних та стійких громад. Волонтерство підтримує розширення можливостей окремих молодих людей, забезпечує кваліфіковані кадри, підтримує роботу неприбуткових організацій, розширює життєвий досвід волонтерів та допомагає налагоджувати зв'язки.

Станом на 2018 рік 83,5 % молодих людей має досвід волонтерської діяльності, у 2017 році частка молодих людей задіяних у волонтерстві становив 78,7 %. Разом з тим, волонтерський досвід молодих українців не визнається державою а ні як трудовий стаж, а ні як здобуття неформальної освіти. Така ситуація не сприяє популяризації волонтерства в Україні та не мотивує молодь ставати волонтерами. Для стимулювання поширення волонтерства в Україні, держава має давати замовлення на волонтерську діяльність. Прикладом може послугувати Корпус Миру, але націлений суто на Україну [13, с. 21].

Для підвищення рівня участі молоді в процесі децентралізації та розвитку громад пропонується заохочувати молодь до співпраці з місцевими органами влади на рівні партнерства та діалогу. В тому

числі через створення Молодіжних органів управління, що керуються не з центру, а на місцях, залучаючи до процесу прийняття рішень молодих людей на рівні партнерства, таким чином гарантується максимальна участь та спільне прийняття рішень, а також формування молодіжної політики за участі молоді. Важливим зауваженням цього пункту є те, що такий молодіжний орган має створюватися обов'язково без залучення та часті органів місцевого самоврядування, якщо ми прагнемо дійсно створити ось нове, а не дублювати вже існуюче та недієве.

У межах таких молодіжних центрів забезпечувати проведення шкіл лідерства та інших активностей, що сприяють підвищення рівня компетентностей молодих людей, які потім можуть бути затребувані у функціонуванні поточних та потенційних ОТГ.

Для того, щоб змінити цю ситуацію, необхідно залучити молодь до участі у культурних процесах на місцевому, регіональному та національному рівнях, зокрема молодь повинна бути долучена до стратегічного планування культурного розвитку як на рівні міст, так і держави в цілому. Молодь має бути залучена до удосконалення роботи державних та муніципальних культурних інституцій, а також мати можливість участі у розробці профільних культурних програм та культурних подій міст та держави, із можливістю бути головним реалізатором соціального замовлення [14].

Вагомим внеском у механізм залучення молоді до розвитку громадянського суспільства є організація тренінгової роботи для молодого покоління, що може реалізовуватись як громадськими організаціями, освітніми закладами, представниками вище зазначеного молодіжного центру і т.д. Прикладом таких тренінгових занять може слугувати наступна програма.

Тренінгове заняття на залученість молоді до розбудови громадянського суспільства. Мета тренінгу: розвиток особистісного, громадянського самовизначення та соціально-психологічних детермінантів громадської активності, що сприятиме підвищенню рівня громадянської культури. Підвищення рівня практичних знань у сфері громадського активізму серед громадян, які втомилися від безладу у певній сфері (благоустрій, екологія, логістика, озеленення,

робота дитячих садків, шкіл, медичних установ тощо) і хочуть взяти ініціативу розвитку добробуту громади у свої руки.

Завдання тренінгу: окреслити провідні теоретичні аспекти основ громадянськості, активності молоді та її взаємозв'язок з активною життєвою позицією; розкрити потенціал ініціативи та включення в громадське життя своєї країни; розкрити навички громадянської культури через призму громадянської само визначеності; навчити громадянському мисленню та включення в активне суспільне життя.

Орієнтація на сформовані вміння в рельєс таті тренінгу: володіти знаннями про важливість громадянського самовизначення та його вплив на розвиток суспільства; аналізувати власні дії щодо залучення до активної громадянської позиції; планувати своє життя з урахуванням важливості розвитку громадянської самовизначеності; формувати громадянську активність серед оточуючих.

Очікувані навички тренінгу: набуття ресурсів особистісного зростання через самопізнання громадянської само визначеності, розкриття власного потенціалу; підвищити рівень розвитку громадянської позиції як основи громадянського суспільства; оцінювання можливостей щодо громадянської активної позиції та громадянського самовизначення.

Приклади вправ для такого напрямку тренінгів:

1. Вправа на активізацію «Америка» Мета: зняти м'язове напруження, активізувати учасників до роботи, сприяти створенню доброзичливої партнерської атмосфери. Хід проведення: Тренер пропонує учасникам запам'ятати послідовність слів «Дакота, Нью-Йорк, Вашингтон», і відповідних рухів. На слові «Дакота» учасники роблять крок правою ногою; «Нью-Йорк» – лівою; «Вашингтон» – кругові рухи бедрами (ніби збовтують напій). Учасники стають у колону, тримаючи один одного за талію на відстані витягнутої руки. З кожним наступним разом виконання вправи вони зменшують відстань між собою (ущільнюються). До уваги тренера! Ця вправа передбачає, що група для успішного і синхронного виконання рухів має домовитися: про початок руху; в якій бік починати рухи бедрами, з якою швидкістю і амплітудою.

Вправа «Максима» . Мета: формулювання та висловлювання своєї точки зору на основі думок інших людей, як правило тих, хто є відомими та соціально прийнятим своєю думкою. Тренер пропонує скласти особисту репрезентацію, яка базується на висловлюваннях відомих людей, що стало смислоутворюючим надбанням для суспільства. Учасники засвоюючи та аналізуючи фрази формують власну думку. Тренер наводить на картках цитати відомих людей, цитати можна обрати різними, як і їх авторів. Провідне завдання учасників замислитися над зазначеними висловами і сформувати свій глибинний смислоутворюючий процес, занурюючись у свої цінності та бачення світу.

1. Подивимося навколо себе очима громадянина – на кожному кроці ми побачимо поле застосування сил (В. Сухомлинський)

2. Головне з провідних завдань особистості – це бути корисною як для людей навколо тебе, так і для суспільства в цілому. (В. Вернадський)

3. Народ, який не знає своєї історії, є народ сліпців (О. Довженко)

4. Майбутнє держави пов'язане з вихованням громадянина (Т. Джефферсон)

5. Не питай, що тобі може дати держава, в запитай себе, що ти можеш дати державі (Д. Кеннеді)

6. А всім нам вкупі на землі єдиномисліє подай і братолюб'є пошли (Т. Шевченко)

7. Ставайте дочками та синами, а не пасинками своєї святої землі, своєї держави, свого мудрого, наділеного найвартіснішими чеснотами великого народу... (Є. Товстуха)

8. Перед нашою молоддю стоїть блискуче завдання – стати батьками майбутнього своєї нації (Олена Теліга).

Далі кожен учасник вправи озвучує написану ним «максиму», уточнюючи, що є найголовнішим у його висловлюванні і який висновок із сформульованого ним судження можна зробити. Тренеру рекомендується не менш як 50 % матеріалу використувати з української практики, аби учасники ще краще могли усвідомити перевагу та силу українського духу. Також корисно

використовувати великих мудреців різних часів та сторін світу.

Вправа «Я хазяїн». Мета: сприяти у набутті учасниками навичок впевненої поведінки, спрямованої на прояв громадянської активності. Хід проведення. Тренер ставить учасникам запитання: Яке ваше уявлення про господаря? Можливі варіанти відповідей: сильна, впевнена у собі людина, не тривожна, не чекає оцінок, сама готова оцінювати, може керувати іншими, вільно поводить себе. Далі слова тренера мають бути такі: «Одна із головних рис хазяїна – впевненість у собі. Хто із вас впевнений у собі, встаньте, будь ласка! Поздоровляю тих, хто встав першим! Інші можуть присісти. Я вірю, що ти дійсно хазяїн, але доведи це присутнім. Щось зроби, скажи чи організуй так, щоб ні у кого не залишалось сумнівів, що ти хазяїн. Починай! Тепер передай повноваження хазяїна комусь із присутніх («Хазяїном будеш ти!»). Наступний учасник має також довести, що він може називатися хазяїном».

Отже, зважаючи на існування нинішніх безпрецедентних викликів, для забезпечення єдності українського суспільства та зміцнення української державності, досягнення якісної та ефективної співпраці, рівноправних відносин між молоддю, громадськими організаціями, органами державної влади, органами місцевого самоврядування та організаціями громадянського суспільства [18, с. 67-81, 83-85] необхідно вжити таких заходів:

1. Українським молодіжним громадським організаціям потрібно звернути особливу увагу на використання інформаційно-комунікаційних технологій:

– комунікаційних каналів веб-сайту, веб-маркетингу й соціальних медіа;

– соціальних мереж, окрім поширених Facebook (95 % громадських організацій), Twitter (64 %), Instagram, Pinterest, YouTube, LinkedIn, з особливою увагою на Instagram [19, с. 168- 169].

2. Водночас молодіжним громадським організаціям слід більш активно залучати нові PR-тактики та здійснювати обов'язковий щорічний моніторинг PR-діяльності (програма на наступний рік може складатися лише за результатами аналізу попередньої діяльності) [19, с. 168-169].

3. Сприяти збільшенню охоплення молодіжною роботою може поширення започаткованої вже практики оформлення рекомендацій обласної влади включати до статутів ОТГ молодіжну політику як один із пріоритетних напрямів для місцевих громад та використання інноваційних форм молодіжної роботи, великий арсенал яких розроблено та впроваджено в ряді областей, районів, міст, селищ і сіл, частково в окремих ОТГ.

Необхідно продовжувати співпрацю з представниками міжнародних донорських проектів і організацій з метою їх залучення до реалізації молодіжних ініціатив на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях [18, с. 79 – 81, 83 – 85].

4. Слід посилити інформаційно-аналітичну та організаційну підтримку з питань формування та реалізації державної молодіжної політики на регіональному та місцевому рівнях, зокрема шляхом розроблення і поширення відповідних рекомендацій для ОТГ.

У напрямі залучення молоді до процесу децентралізації доцільно посилити її участь в обговоренні нормативно-правових засад реалізації реформи; у регламентах ОТГ передбачити процедури забезпечення належного представництва молоді, захисту її прав та інтересів, механізми узгодження потреб молоді з інтересами ОТГ в цілому; проводити навчання представників місцевої влади та молодіжних активістів щодо існуючих форм самоорганізації та участі громадськості в ухваленні та реалізації рішень, налагодження громадського діалогу, участі молоді в бюджетному процесі, моніторингу якості послуг, включення молоді у вирішення місцевих проблем [18, с. 79 – 81, 83 – 85].

У напрямі інформаційного забезпечення, навчання та поширення досвіду доцільно:

- рекомендувати підрозділам по роботі з молоддю органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування всіх рівнів користуватися зазначеними інтернет-ресурсами, поповнювати базу прикладами власного досвіду, формувати оцінку проектів, обговорювати їх на відповідному інтернет-форумі, залучати до цього активних членів місцевих осередків громадських організацій, волонтерів та представників усіх інших заінтересованих організацій; на осно-

ві аналізу зазначеної бази формувати вихідні матеріали для проведення щорічного всеукраїнського конкурсу інноваційних форм молодіжної роботи з відповідними етапами місцевого рівня [18, с. 79 – 81, 83 – 85];

- постійно здійснювати моніторинг задоволення молоді станом реалізації державної молодіжної політики на місцях з оприлюдненням результатів у вільному доступі;

- підготувати методичні матеріали для органів державної влади й місцевого самоврядування щодо ініціювання та координації впровадження молодіжних інновацій шляхом консолідації зусиль організацій, що працюють із молоддю, місцевих органів освіти, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, внутрішніх справ, соціальних служб, молодіжних рад щодо перспективної моделі реалізації молодіжної політики та кращого міжнародного і національного досвіду її впровадження;

- посилити підготовку кадрів по роботі з молоддю через організацію постійно діючого всеукраїнського тренінгу з інноваційних форм молодіжної роботи з подальшими тренінгами на місцях шляхом проведення тренінгів для тренерів та формування мережі відповідних експертів і тренерів [18, с. 79 – 81, 83 – 85].

Висновки. Початком громадянської активності молоді і суспільства в цілому має бути їх громадянська самовизначеність. Самовизначеність є однією з форм саморозвитку, адже передбачає орієнтування у своїх власних цінностях, які є не просто домислами, а реальними справами життя. Самовизначеність надає можливість людині якнайглибше зрозуміти не лише власний особистісний світ, але світ навколо себе. Розвиток такої якості допомагає розширити кругозір, критично мислити та сприймати критичне мислення від інших. Громадянське самовизначення формує здорового громадянина своєї країни, який не стоїть осторонь процесів, що можуть вплинути на життя.

Провідними механізмами залучення молоді до розвитку громадянського суспільства можна назвати наступні: громадянська освіта; формування мотивації до замученості у розбудові громадянського суспільства; взаємодія молоді з органами влади;

real participation of young people in the development of domestic civil society is substantiated.

It is emphasized that young people are now the leading creators of the global “network society, the most powerful system-forming resource of which are social Internet networks, which perform several important social functions, including serving public interests and needs and forming public opinion.

In order to increase the level of youth participation in the process of decentralization and community development, it is proposed to encourage youth to cooperate with local authorities at the level of partnership and dialogue. Including through the creation of Youth Management Bodies, they are guided not from the center, but locally, involving young people in the decision-making process at the partnership level, thus guaranteeing maximum participation and joint decision-making, as well as the formation of youth policy with the participation of young people.

In order to change this situation, it is necessary to involve young people in cultural processes at the local, regional and national levels, including young people should be involved in the strategic planning of cultural development both at the level of cities and the state as a whole.

It is proved that Ukrainian youth can become an influential actor in civil society by overcoming imitation initiatives and practices of civic activity, forming a sense of political responsibility at the individual and group levels as a basis for establishing a “mature” civil society.

Keywords: *youth, civil society, European integration, social networks, civic education.*

Received: 15.06.21

References

1. Bulbeniuk, S.S. *Mistse ta rol molodi u stanovlenni hromadianskoho suspilstva v Ukraini (ievrointehratsiinyi aspekt) [The place and role of youth in the formation of civil society in Ukraine (European integration aspect)]*. Retrieved from <http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/21232/14-21.pdf> [in Ukrainian].

2. V Ukraini zapratsiuie osvitnia prohrama z upravlinnia molodizhnoiu politykoiu [An educational program on youth policy management will work in Ukraine]. (n.d.). *www.ukrinform.ua*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/2416293-v-ukraini-zapracue-osvitna-programa-z-upravlinna-molodiznou-politikou.html> [in Ukrainian].

3. Zabolotna, N. (2014). Molodizhni orhanizatsii v systemi instytutiv hromadianskoho suspilstva Ukrainy [Youth organizations in the system of institutions of civil society of Ukraine]. *Efektivnist derzh. upr. : zb. nauk. pr. – Effectiveness of public administration: a collection of scientific papers*, 40, (pp. 334 – 341) [in Ukrainian].

4. Ivchenko, O.H. (2013). *Liudyna v strukturi hromadianskoho suspilstva : filosofia identychnosti [Man in the structure of civil society: philosophy of identity]*. Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].

5. Kanavets, M.V. (2009). Vplyv molodizhnoho rukhu na formuvannia ta realizatsiiu derzhavnoi polityky Ukrainy [Influence of the youth movement on the formation and implementation of state policy of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: NADU [in Ukrainian].

6. Karpets, Yu.V. (2014). Fenomen politychnoho vplyvu v strukturi demokratychnoho protsesu [The phenomenon of political influence in the structure of the democratic process]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Odessa: Political institutions and processes [in Ukrainian].

7. Kennedi, M. (1994). Istorychna spadshchyna ta hromadianske suspilstvo: alternatyvni natsii v Skhidnii Yevropi [Historical heritage and civil society: alternative nations in Eastern Europe]. *Suchasnist – Modernity*, 5, (pp. 83-101) [in Ukrainian].

8. Kilkist yurydychnykh osib za orhanizatsiinymy formamy [Number of legal entities by organizational forms]. (n.d.). *www.ukrstat.gov.ua*. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/edrpo/ukr/EDRPU_2018/ks_opfg/ks_opfg_0118.htm [in Ukrainian].

9. Kulinich, O.V. (2009). Mekhanizmy vzaiemodii orhaniv derzhavnoho upravlinnia ta hromadskykh orhanizatsii v realizatsii molodizhnoi polityky v Ukraini [Mechanisms of interaction of public administration bodies and public organizations in the implementation of youth policy in Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv: Kharkiv Regional Institute of Public Administration [in Ukrainian].

10. Model realizatsii molodizhnoi polityky v umovakh detsentralizatsii [Model of youth policy implementation in the conditions of decentralization]. (n.d.). *decentralization.gov.ua*. Retrieved from <https://decentralization.gov.ua/youth/molod-v-oth> [in Ukrainian].

11. Iablonskyi, V.M., Balakirieva, O.M., & Bondar, T.V. (2017). *Pro stan rozvytku hromadianskoho suspilstva v Ukraini [On the state of development of civil society in Ukraine]*. O.A. Korniiievskoho (Eds.). Kyiv : NISD. Retrieved from http://ru.niss.gov.ua/content/articles/files/AD_GromSuspilstvo_pp1-56_press-25fe8.pdf [in Ukrainian].

12. Prohrama pidtrymky ta rozvytku molodi ta molodizhnoi polityky Pomichnianskoi obiednanoi terytorialnoi hromady na 2019-2022 roky «Ahenty zmin» [Program of support and development of youth and youth policy of Pomichnianska united territorial community for 2019-2022 «Agents of change»]. (n.d.). *pomichnamr.gov.ua*. Retrieved from <https://pomichnamr.gov.ua/wp-content/uploads/.pdf> [in Ukrainian].

13. Publichna dyskusiiia «Hromadianske suspilstvo v 2018-mu: novi vyklyky, novi zavdannia» [Public discussion «Civil Society in 2018: new challenges, new tasks»]. (n.d.). *dif.org.ua*. Retrieved from <https://dif.org.ua/uploads/pdf/13963398165a9eef1b022177.77359526.pdf> [in Ukrainian].

14. Rekomendatsii Natsionalnoi molodizhnoi rady Ukrainy do Stratehii rozvytku derzhavnoi molodizhnoi polityky na period do 2030 roku [Recommendations of the National Youth Council of Ukraine to the Strategy for the Development of State Youth Policy until 2030]. (n.d.). *nycukraine.org*. Retrieved from <http://nycukraine.org/wp-content/uploads/2019/03/Strategiya-molodizhnoyi-politiki-2030-2.pdf> [in Ukrainian].

15. Yablonskyi, V.M., Balakirieva, O.M. & Bielska, T.V. (2016). *Rozvytok hromadianskoho suspilstva Ukrainy v umovakh vnutrishnikh i zovnishnikh vyklykiv [Development of civil society of Ukraine in terms of internal and external challenges]*. O.A. Korniiievskoho (Eds.). Kyiv: NISD. Retrieved from http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/gromadyanske_suspilstvo-3eeda.pdf [in Ukrainian].

16. Rozuminnia ukraïnskoi molodi ta yii stosunkiv iz hromadianskym suspilstvom [Understanding of Ukrainian youth and their relations with civil society]. (n.d.). *engage.org.ua*. Retrieved from <https://engage.org.ua/understanding-ukraine-s-youth-and-their-relationship-with-civil-society/> [in Ukrainian].

17. *Uchast molodi v suspilnomu zhytti: dosvid, mozhlyvosti, bariery : shchorichna dopovid Prezydentu Ukrainy, Verkhovnij Radi Ukrainy, kabinetu Ministriv Ukrainy pro stanovyshe molodi v Ukraini (za pidsumkamy 2011 roku) [Participation of youth in public life: experience, opportunities, barriers: annual report to the President of Ukraine, the Verkhovna Rada of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine on the situation of youth in Ukraine (in 2011)].* (2012). Kyiv: Ministerstvo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, Derzhavna sluzhba molodi ta sportu Ukrainy [in Ukrainian].

18. *Formuvannia ta realizatsiia derzhavnoi molodizhnoi polityky v Ukraini v umovakh detsentralizatsii [Formation and implementation of state youth policy in Ukraine in the context of decentralization].* (2017). Ternopil: Terno-hraf [in Ukrainian].

19. Shvab, M.A. (2016). *Molodizhni neuriadovi orhanizatsii v suchasnomu publichnomu protsesi: informatsiino-komunikatsiinyi vymir [Youth non-governmental organizations in the modern public process: information and communication dimension]. Candidate's thesis.* Lutsk [in Ukrainian].

20. Tymofeiev S. P. (2021). [Peculiarities of interaction of local Public authorities with civil society in Ukraine]. - Development vectors in public management and administration : Collective monograph. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", pp. 271-290. [in Ukrainian].

Відомості про автора / Information about the Author

Костєва Тетяна Богданівна: Чорноморський національний університет імені Петра Могили вул. 68 Десантників 10, Миколаїв, 54003, Україна.

Tetiana Kostieva: Black Sea National University of Petro Mohyla: 68 Desantnykiv str. 10, Mykolaiv, 54003, Ukraine.

ORCID.ORG/ 0000-0002-6455-4382

E-mail: tetyana910@com.ua